

СИСТЕМНА КРИЗА В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ВИХОДУ

Сучасне суспільство прагне до економічної та соціальної стабільності на основі формування продуктивної зайнятості населення, стійкого рівня споживчих цін, якомога повного задоволення життєвих потреб населення. Проте циклічний характер ринкової системи господарювання вносить власні корективи у цей процес – зазнаючи періодично кризових процесів, виникнення яких має об'єктивний характер, суспільство намагається мінімізувати економічні та соціальні втрати.

Ситуацію в Україні можна схарактеризувати як системну кризу – кризу базових відносин у політико-правовій та соціально-економічній сферах, на яких будувалася чинна модель розвитку країни. Тривале нехтування потребою здійснення суспільних перетворень, яких вимагали виклики сучасності, турбулентний після кризовий світ, призвело до деградації більшості важливих суспільних інститутів в Україні, погіршило ситуацію із забезпечення базових прав і свобод людини і громадянина, поставило під загрозу суверенітет нашої держави. Суспільство здійснило спробу радикального оновлення – через системний злам, в надії стати іншим – справедливим, сучасним, цілісним, конкурентоспроможним.

Більшість сучасних політологів, юристів, економістів дотримуються погляду про перебування сучасного суспільства у стані перманентної кризи. Існує навіть думка, що Україна з моменту незалежності ніколи не перебувала у стані соціально-економічної стабільності, а проходила етапи різних криз: економічної, елітної, політичної та ін., перебуваючи у фазі перманентної кризи через те, що були декларовані одні завдання і пріоритети, а реально будувалось дещо інше.

Із сучасних економічних та соціальних тенденцій випливає, що світове співтовариство знаходиться у перманентних фазах довготривалої системної кризи, для якої характерним є розгортання глибоких руйнівних процесів із зовсім незначними продуктивними тенденціями. Ці процеси деякі автори пояснюють тим, що “руйнування старої системи може випередити протилежний процес так, що на якийсь час людина перебуває серед соціальних руїн і не має у своєму розпорядженні нічого, окрім цих руїн”, як зазначає Л. Бляхер.

Основними класичними проявами системної кризи за сферами суспільного життя є:

- бюджетна сфера (розбалансування бюджетної сфери, що проявляється в зменшенні податкових та неподаткових надходжень, зростанні бюджетного дефіциту; ланцюгове нарощування внутрішнього державного боргу);

- матеріальне виробництво (скорочення обсягів виробництва; зношеність основних засобів; інтенсивне вивільнення працівників допоміжного виробництва; деградація робочих місць; зниження конкурентності продукції та ефективності виробництва; скорочення видатків на проектно-конструкторські роботи; скорочення виробничих структур);

- фінансово-кредитна (істотне скорочення кредитів, наданих економіці й домашнім господарствам; ланцюгові банкрутства; перехід до збиткової моделі економічної діяльності; масштабне падіння курсів цінних паперів; затримка розрахунків із наростаючим колапсом платіжної системи; неліквідність фінансових ринків і фінансових інститутів з ефектом “доміно”; банківська паніка; зростання частки проблемних банків і небанківських

- фінансових установ та їх боргів; збільшення простроченої заборгованості та кількості безнадійних платежів, погіршення фінансового стану та банкрутства підприємств);

- монетарна (скорочення золотовалютних резервів, різка і непрогнозована девальвація національної валюти, хронічна інфляція, стрімке впровадження у внутрішній обіг іноземної валюти);

– інвестиційна (переважання спекулятивної фінансової діяльності над інвестиційною; скорочення інвестицій у реальний сектор економіки; падіння обсягів іноземних інвестицій; у джерелах інвестування скорочується частка банківських коштів; погіршення інвестиційного клімату та загальне зниження інвестиційної активності);

– соціально-трудова (значна заборгованість із оплати праці; неповна і нерегламентована зайнятість; безробіття; зниження купівельної спроможності населення; поширення неформальної зайнятості; високий рівень бідності);

– соціальна (деградація соціальної сфери країни; згорання соціальних програм, значні проблеми з утриманням соціально вразливих верств населення, виплатою пенсій, стипендій, соціальних допомог та ін.; зростання розшарування населення за доходами, відсутність середнього класу; прискорення демографічного старіння);

– зовнішньоекономічна (погіршення платіжного балансу; втрата конкурентоспроможності на зовнішніх ринках; істотне перевищення імпорту над експортом; скорочення валютних надходжень від експорту; погіршення товарної структури експорту; скорочення чисельності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; зміни в регіональній структурі експорту);

Економіка України є невеликою відкритою економікою, значну частину ВВП якої становить експорт сировини і товарів з низькою доданою вартістю. Деіндустріалізація, через яку пройшла країна протягом останніх 27 років, та відсутність державної стратегії нової індустріалізації залишають її у статусі сировинної економіки з дешевою робочою силою і низькою якістю життя (частка ІТ-галузі та інноваційних секторів у складі її ВВП ще дуже невисока). Незважаючи на те, що Україна є однією з найбільших країн в центрі Європи, її внутрішній ринок є практично нерозвиненим внаслідок низького платоспроможного попиту населення, а тому його потенціал як драйвера розвитку і компенсатора зовнішніх шоків для економіки залишається незадіяним.

Такий сировинний статус є дуже небезпечним для країни через її високу залежність від кон'юнктури глобальних сировинних ринків і вразливість до різких коливань світових цін на сировину та волатильність глобальних фінансових ринків. Вітчизняна економіка, обсяг якої у світовому ВВП становить мізерну частину (0,15%), оперує на висококонкурентних та високоризикових світових сировинних ринках і є *price-taker* (тобто практично не впливає на світові ціни) на відміну від розвинених індустріальних країн, які значною мірою самі формують ціни на свою високотехнологічну експортну продукцію та інноваційні товари.

Тобто, українська економіка функціонує за моделлю сировинного приросту розвинених індустріальних країн. Поки Україна не змінить це становище на статус нової індустріальної країни із конкурентним домінуванням у певних нішах світових високотехнологічних інноваційних ринків, вона буде знаходитися у глибокій глобальній залежності, яка формується через цінові, фінансові, інституційні (зокрема політичні), технологічні, демографічні та інформаційні канали.

Для вирішення цих життєво важливих проблем, що сягнули рівня питань національної безпеки, необхідні принципово нові підходи до державного управління. Ці підходи повинні бути побудовані на серйозній історичній відповідальності, незалежному державницькому мисленні зовсім іншого масштабу у порівнянні з тим, що існує сьогодні, і розумінні тієї величезної прірви, перед якою стоїть Україна. Дрібні і порочні цілі самозбагачення владних верхівок через виснаження ресурсів суспільства і руйнацію економічного потенціалу країни, яка могла би стати найпотужнішою європейською державою, ще отримують належну оцінку суспільства і майбутніх поколінь.

Сьогодні важливо мати бачення нового економічного курсу, що дозволить Україні не тільки відійти від цієї прірви на безпечну відстань, а й розпочати успішний шлях до справжнього державотворення і економічного процвітання, яке вистраждали мільйони українців, пройшовши через трагічні втрати і у сучасному періоді, і в історичному минулому.

Для формування такого розуміння нового економічного курсу необхідно мати чітке і правдиве уявлення про стан справ, в якому знаходиться економіка, та про ті етапи, які до цього призвели.

Україна, маючи величезний сировинним комплексом, енергетичними, інтелектуальними, трудовими та іншими ресурсами, що не може забезпечити нашим людям роботу і відповідний достаток. Цю думку підтверджують і західні фахівці-менеджери, які працюють в нашій країні і консультують виконавчу владу. В даний час, щоб вивести Україну економічної з кризи, потрібна політична воля і організаторський талант керівної еліти нашого суспільства.

Сукупність факторів впливу на економіку України приводить у кінцевому результаті до її детенсивного розвитку, що є найбільш суттєвою причиною поглиблення кризових та інфляційних процесів. Обвальний розвиток кризових процесів посилює детенсивний, тобто гіперзатратний характер функціонування економіки. Ринок сам по собі розірвати це порочне замкнуте коло не зможе. Тут необхідне активне втручання держави на основі практичної реалізації прогресивної економічної політики. Зрушення парадигми економічних стратегій розвинених країн і країн з ринками, що формуються, з ринкового фундаменталізму до активної ролі державного управління та інтенсивного державного стимулювання інноваційного розвитку національних економік.

І так, щоб Україну вивести з системної кризи, слід уряду провести в країні цілий ряд термінових заходів. Виробити національну ідею перспективного розвитку країни з урахуванням усіх боків її життєдіяльності (політичної, соціальної, економічної та ін.) Розробити комплексну економічну програму по виходу України з системної кризи. Об'єднавши зусилля керівництва, громадськості та енергетичний потенціал українського народу разом солідарно вивести країну з кризи. «Слід завжди пам'ятати, що неможливо побудувати ефективну економіку без морального виміру усіх учасників процесу». Це підтверджує думку видатного вченого-економіста М. Шмельова: «Погана мораль – погана економіка!». Таким чином, «... можна зробити припущення, що низький рівень культури, безвідповідальність за свою діяльність негативно відбиваються на розвитку як особистості, так і суспільства в цілому, роблячи його безпорадним».

Література

1. Волошин В.С. Концептуальні засади економічної програми по виходу України з кризиса / В.С. Волошин, Н.Г. Білопільський, О.В. Кленін // Вісник НК Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. - Маріуполь. - 2015. - Вип. 30.
2. Геєць В. Формування і розвиток фінансової кризи в Україні / В. Геєць // Економіка України. – 2016. – № 4. – С. 5–15
3. Заяць В. С., кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Інституту демографії та соціальних досліджень. М. В. Птухи НАН України Наукові записки. Серія “Економіка” «Прояви системної кризи: українські реалії» 2016р.
4. Закордонний досвід трансформацій національних економік та можливість його застосування в Україні в умовах загострення системної кризи /С.В.Гармаш // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ «ХПІ». – 2015. - № 26 (1135) – С. 54-61
5. Склярів В.П. Про енергетичний потенціал України / В.П. Склярів // Дзеркало тижня. - № 3 (344).
6. Статистична інформація України за 2015 рік [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
7. https://nku.com.ua/wp-content/themes/nku/img/NKU_book.pdf